

EEN LEVEN LANG OORLOG BESTUDEREN

Interview met Sir Max Hastings

Jasmijn Groot en Tim de Wit

Zijn hele carrière stelde hij in dienst van oorlogsvoering: hij deed verslag vanuit maar liefst zestig landen en was getuige van elf oorlogen. Hij was soldaat in het Engelse leger en werkzaam bij kranten als de *Daily Telegraph* en de *Evening Standard*. Tussen alle bedrijven door schreef hij ook nog eens een behoorlijk aantal geschiedenisboeken. En na een carrière die ruim een halve eeuw bespant, weet Sir Max Hastings toch weer nieuw territorium te betreden. In zijn meest recentelijk verschenen boek *The secret war. Spies, codes and guerrillas* onderzoekt hij de geheime diensten van zowel de geallieerden als de asmogendheden tijdens de Tweede Wereldoorlog, een zijspoor ten opzichte van de actieve oorlogsvoering waar de gelauwerde historicus zijn specialiteit van heeft gemaakt. Voor zijn bijdrage aan de militaire geschiedenis en literatuur werd Sir Max geridderd, maar als het erop aankomt, mag je hem gewoon aanspreken met Max: 'Wij Engelsen geven geen moer om die titels'.

Meneer Hastings, zou u ons eerst iets over uw academische achtergrond willen vertellen?

'Ik had altijd al een passie voor geschiedenis en ik had het geluk dat ik op school les kreeg van twee zeer inspirerende geschiedenisdocenten. Daarna ben ik naar Oxford [universiteit red.] gegaan, maar ik had het daar niet erg naar mijn zin. Ik heb maar een jaar op Oxford gezeten. Ik heb toen een aantal jaar bij een krant gewerkt en kreeg vervolgens een *fellowship* in Amerika, dat was rond 1967. Daarna bleef ik verslag doen voor een krant in Amerika, waarna ik een paar jaar als buitenlandverslaggever heb gewerkt, vooral over oorlogen, bijvoorbeeld in Vietnam en Afrika. Het grootste deel van de tijd erna heb ik besteed aan het schrijven van geschiedenisboeken.'

Uw vader was ook een verslaggever, nietwaar?

'Mijn familie schrijft al drie generaties lang. Mijn vader voedde mij op met vrij gewaagde ideeën: zo vond hij dat je alles ervaren moest hebben, zoals bijvoorbeeld parachuteren, maar ook oorlog. Als je jong bent, leg je veel de nadruk op kritische moed, en als je ouder wordt, begrijp je dat jongemannen kritische moed makkelijk onder de knie krijgen. Morele moed is echter veel belangrijker en naar mijn ervaring hebben vrouwen dat eerder dan mannen. Toen ik jong was, zat ik korte tijd in het Engelse leger en heb ik veel oorlogen gezien, maar geleidelijk aan ben ik daar uitgegroeid. Vroeger schreef ik vooral over de mensen die vochten, mensen die elkaar doodden; zij zijn het meest opvallende gedeelte van een oorlog, maar in veel opzichten zijn zij ook het minst interessant. In de eerste plaats, omdat oorlogen erg zijn beïnvloed door mannen

en vrouwen die zelf nooit een schot gevuld hebben, maar toch representant zijn van de oorlogsinspanningen van een land. Ten tweede – en dit geldt vooral voor de grote oorlogen – zijn er tientallen miljoenen burgerslachtoffers, vooral vrouwen. Hun levens zijn door de ervaring van oorlog diepgaand veranderd, ook al hebben ze niet in die oorlog gevochten.

De twee belangrijkste dingen die komen kijken bij het schrijven van de geschiedenis die in mijn leven heeft plaatsgevonden zijn ten eerste dat naast de participanten ook de stem van de slachtoffers gehoord moet worden en ten tweede de internationalisering van de geschiedschrijving. In een van mijn boeken van een paar jaar geleden wijdde ik een hoofdstuk aan de Nederlandse Hongerwinter, een onderwerp waar dertig jaar geleden niemand in Amerika of Engeland in geïnteresseerd zou zijn geweest. In dat opzicht zijn we in onze benadering van geschiedenis veel volwassener geworden in de eenentwintigste eeuw, namelijk dat we geschiedenis in veel minder nationale begrippen zien.'

Gedurende uw carrière heeft u over veel oorlogen geschreven en we hebben begrepen dat u ook een actieve rol had in de Falklandoorlog.

'Ik was alleen actief op de ouderwetse journalistieke manier: we moeten hetgeen dat journalisten doen omwille van hun ego en reputatie niet verwarren met wat echt belangrijk is voor geschiedenis. Ik heb veel geluk gehad, want er gingen maar heel weinig journalisten naar het zuiden van de Atlantische Oceaan. Men verwachtte niet dat Engeland in de laatste twintig jaar van de twintigste eeuw nog een oorlog zou voeren om een eilandje in het zuiden van de Atlantische Oceaan. Mijn vrienden dachten dat ik gek was om erheen te gaan, want ik zou daar niet eens de kranten halen. Ik was er echter van overtuigd dat wanneer er een oorlog uit zou breken, het weleens een belangrijke gebeurtenis zou kunnen zijn. Toen we richting de Falklandeilanden voeren, had ik veel werkmateriaal meegenomen, zodat ik aan mijn boek kon werken. Ik verwachtte daar vooral in cirkels rond te varen en daarna gewoon weer terug te komen.

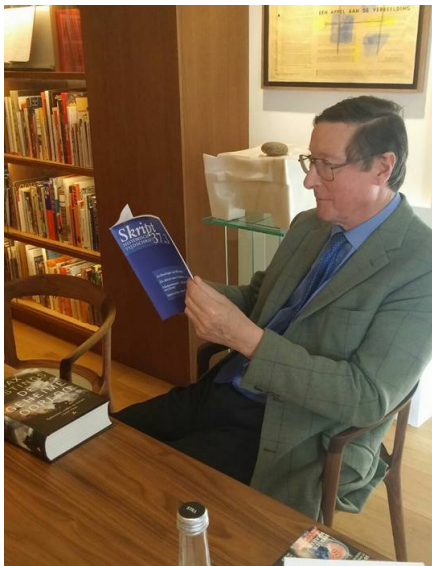
Toen de oorlog begon, had ik een voordeel, omdat ik al veel ervaring had met het verslaggeven van oorlogen. Daardoor kon ik dingen doen die andere collega's niet konden doen. Op de laatste dag – maar je moet wel bedenken dat wij toen nog niet wisten dat het de laatste dag van de oorlog was – waren we dichtbij Port Stanley. Nabij de stad werd nog wel gevochten, al waren er geen schoten te horen en aan onze kant werd er niet gevochten. Ik dacht dat het wel een goede journalistieke scoop zou zijn als ik als eerste Port Stanley zou kunnen binnendringen voor de *task force*. En dat lukte; ik kon gekleed als burger zo het bolwerk binnenlopen. Maar dat was gewoon een goede *old school journalist scoop*; het is een mooi verhaal, maar het is niet echt belangrijk. Het is gewoonweg een van de spelletjes die journalisten spelen.'

Is er een onderwerp – binnen oorlog – dat u het meeste fascineert?

'Te allen tijde gaat het er niet om dat je grote geheimen ontdekt waar anderen nog nooit aan hebben gedacht, maar dat je dingen in een ander perspectief ziet. Laat ik een voorbeeld geven: iedereen is er gevoelig voor om oorlogen te beoordelen volgens de standaard van de Tweede Wereldoorlog, die een

beslissend einde had in mei 1945. En er waren twee kanten: de ene kant had gewonnen, de andere kant had verloren. Mensen begonnen dat als standaard te zien voor andere oorlogen, maar wanneer je naar de geschiedenis van oorlogen kijkt, dan zie je dat de meeste oorlogen onbeslist eindigen. De meeste oorlogen zijn een bende en zo eindigen ze ook. Dat is een van de redenen dat we zo in de problemen zijn geraakt in Afghanistan en Irak, omdat we in dergelijke militaire operaties altijd op zoek zijn naar een duidelijk eindpunt. We moeten dus erg voorzichtig zijn wat dat betreft.

Ik ben geen pacifist; ik vind dat er oorlogen moeten zijn om onze essentiële belangen te verdedigen. Gezien mijn ervaring ben ik alleen wel erg voorzichtig in het denken over wat er met militaire operaties kan worden bereikt. Neem

bijvoorbeeld het Midden-Oosten; ik ben niet tegen het bombarderen van ISIS, want dat zijn overduidelijk heel slechte mensen, maar aan de andere kant kan het bombarderen op zich slechts een onderdeel zijn van de oplossing, aangezien er ook onderhandelingen moeten worden gevoerd. En hoewel president Poetin een onaangename man is, moet er op een gegeven moment ook met hem onderhandeld worden. We moeten óf tegen hem vechten óf met hem praten. En aangezien we geen oorlog zijn begonnen vanwege de Krim, moeten we nadenken over hoe we gaan praten in de komende jaren. Dat betekent niet dat we ingaan op al zijn eisen. Het zal er eerder op neer komen dat hij als stout jongetje wordt behandeld en in de hoek wordt gezet.

Dus een van de consequenties van een leven lang oorlog bestuderen is dat je een realistisch beeld ontwikkelt van wat er met een militaire operatie bereikt kan worden. Bijvoorbeeld nu met de bombardementen in Syrië; mijn bezwaren zijn dat ik mij afvraag wat je precies gaat bombarderen en wat je ermee gaat bereiken.

En kijk naar Irak, daar hebben we een probleem. Alle mensen die we steunen zijn net iets minder wreed en moedig dan de andere kant, ISIS. Dat is een onplezierige realiteit, waarmee we in het reine moeten komen. Men moet eerlijk zijn over de grenzen van ons kunnen. Dat is ook een principe binnen het politieke buitenlands beleid: 'say what you mean and mean what you say'. Zowel president Obama als minister-president Cameron omarmen dat principe. Het is erg nobel om te zeggen dat we tegen Poetin in het zuiden van de Oekraïne gaan vechten: wie zou daar nou niet tegen Poetin willen vechten? Maar we moeten voorzichtig zijn, want Poetin ziet nu de zwakheden van het Westen in en maakt daar gebruik van. We moeten dus nadenken over waar onze grens ligt.'

U houdt zich al uw hele carrière met oorlog bezig, maar u benadert dat ook relatief licht. Hoe doet u dat? Hoe combineert u dat serieuze met humor?

‘Ik heb er geen moeite mee om dingen op verschillende manieren te zien. Wanneer je ouder bent en op dingen terugkijkt, zijn er zoveel acties die je hebt gedaan als jongeling die je later ongedaan zou willen maken. Dat is in het bijzonder zo voor humanitaire aangelegenheden. Toen ik jong was, zag ik oorlogen als grote avonturen. Ik ging naar Vietnam voor de BBC toen ik 24 was. Ik vond het geweldig dat mensen in helikopters vlogen en al die dingen deden. Maar als je ouder wordt, krijg je daar een andere opvatting over; je ziet oorlogen dan niet meer als een groot avontuur. Een grote fout die het Britse publiek bijvoorbeeld maakt ten aanzien van de Eerste Wereldoorlog is dat men denkt dat het de ergste oorlog in de geschiedenis is. Dat is niet waar; de Britten verloren toen wel meer levens dan in welke andere oorlog dan ook, maar als geschiedenisstudent weet je dat in Polen of Rusland tijdens de Tweede Wereldoorlog evenveel slachtoffers vielen als tijdens de gehele Eerste Wereldoorlog. De basisles waarvan ik het Britse publiek steeds probeer te overtuigen, al denk ik niet dat ik daar erg succesvol in ben, is dat alle oorlogen afgrijselijk zijn. Ik denk dat ik altijd probeer mensen een les te leren over de aard van oorlog, maar het duurt een aantal jaar om daarmee in het reine te komen, want het is geen spel voor jonge mannen.’

U heeft vooral over het actieve oorlogvoeren geschreven, wat motiveerde u om uw nieuwe boek The secret war. Spies, codes and guerrillas over de geheime dienst te schrijven?

‘Ik dacht dat de geheime dienst in de ogen van het publiek een van de aantrekkelijkste onderwerpen is, een waar veel mensen door gefascineerd zijn. Wat ik vooral interessant vond, en wat nog niet onderzocht was, is dat het niet zozeer uitmaakt wat deze spionnen vonden, maar welk verschil deze vondsten maakten op het slagveld: met andere woorden, de geheime dienst op zich betekent niets, het leidt niet uit zichzelf tot een militaire actie. Waar ik veel tijd aan besteed heb, is spionage in een globale context. Als ik het daarover heb tegenover een Brits publiek, dan zijn ze altijd verbaasd dat Hitler zijn eigen Bletchley Park [plaats waar de Britse geheime dienst tijdens Tweede Wereldoorlog gevestigd was, red.] had. De Duitse codebrekers waren lang niet zo goed als de Britse, maar in het begin van de oorlog decodeerden ze veel van het Britse berichtenverkeer, met belangrijke gevolgen voor de strijd in Noord-Afrika en voor de strijd om de Atlantische Oceaan. De Russen hadden ook een grote geheime dienst. Deze feiten tonen de globale context. Ook laat het zien dat de codebrekers grote verschillen maakten. Zo ontdekten Amerikaanse codebrekers in juni 1942 dat de Japanners op weg waren naar Midway [waardoor de Amerikaanse vloot niet een tweede Pearl Harbor overkwam, maar de Japanners opwachtte en versloeg, red.]

Op het land, vooral in de tweede helft van de oorlog, veranderde het werk van de codebrekers niet zo veel, maar toch was het belangrijk. Het was bijvoorbeeld geweldig voor Eisenhower om voor D-day al te weten dat de

Duitsers de geallieerden niet in Normandië verwachtten. Dat helpt, maar het veranderde het feit niet dat er nog steeds tegen de Duitsers gevochten moest worden. Dat is dus weer een van mijn kritische boodschappen. Het Britse volk is erg vatbaar voor de opvatting dat toen we Alan Turing en de atoombommen hadden, de rest van de oorlog simpel was. Dat was namelijk niet zo. De belangrijkste les over geheime kennis is dat ze enkel van waarde is, wanneer ze vergezeld wordt door een grote macht; wanneer je de middelen niet hebt om de vijand te bestrijden, helpt het hebben van belangrijke informatie totaal niet. Neem bijvoorbeeld de bombardementen op Groot-Brittannië in 1940: in boeken wordt vaak gesproken over de vraag of de Britten wisten welke doelen de *Luftwaffe* zou bombarderen, maar deze boeken missen een cruciaal punt. De Britse luchtbescherming was toen 's nachts zodanig onderbemand, dat ze niks hadden kunnen doen, zelfs niet als ze geweten hadden waar de Duitsers heen zouden vliegen en hoe laat. Dus zolang de Duitsers in de oorlog een betere positie hadden, hielp het hebben van geheimen niet. Het was op zichzelf niet de troef waarmee overwinningen te behalen waren.'

Was er voor de overgang van het bestuderen van actief oorlogvoeren naar het onderzoeken van de geheime dienst een verandering in methode nodig?

'Nee, want de eerste vraag voor je boek is altijd: wat kan ik mensen vertellen dat hen mogelijk verbaast? Dus je probeert uit je boek die dingen weg te laten die mensen al weten, al moet je soms wel wat context geven. Maar het is niet zo dat je sensatie probeert te creëren; je verdoet mensen hun tijd wanneer je steeds opnieuw hetzelfde boek schrijft. God verhoede me dat ik ooit een boek over de *Battle of Britain* schrijf, want daar is al genoeg over gezegd. Maar dit verhaal, *The secret war*, laat zien dat er nog veel verteld moet worden, vooral over de Russische zijde, want veel van de Russische kant is in het Westen niet bekend. Je hebt dus steeds dezelfde benadering, maar je leert er ook dingen van. Ik had niet eerder over de geheime dienst geschreven en waarschijnlijk zal ik dat ook niet meer doen.

Bij geschiedenis is er geen definitieve versie van het verleden en we moeten weten wat de beperkingen van ons kunnen zijn. Met de geheime dienst is dat nog erger, want er zijn nauwelijks geschreven bronnen en je bent dus afhankelijk van de persoonlijke verhalen van mensen die erbij betrokken waren. Je kunt er daarbij van uitgaan dat vijftig procent van wat zij vertellen waar is, maar welke vijftig procent? En dan moet je gaan gissen. Dus er zitten veel dingen in het boek waarvan je niet met zekerheid kunt zeggen of het ook daadwerkelijk zo is gebeurd. Mijn laatste boek ging over 1914; hoewel we nu honderd jaar verder zijn, wordt er nog steeds heftig geruzied over wat er nu precies in 1914 gebeurde. Zo zijn we nog steeds niet zeker over de redenen achter de vernietiging van een groot deel van het archief van het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken in 1918. De geallieerden konden hierdoor geen bewijs vinden waarop zij hun claims tegen Duitsland [in het Verdrag van Versailles, red.] konden baseren. Maar we zullen nooit weten wat ze vernield hebben en dus blijven we als historici daarover speculeren en redetwisten. Dit is deel van het grote raadsel van deze periode. Een van de lessen voor ons allemaal als historici is dat we bescheidener

worden wanneer we ouder worden, omdat we ons bewust worden van de beperkingen van datgene wat we hopen te bereiken.'

In de inleiding van uw boek The secret war schrijft u dat Vladimir Poetin u de toegang tot veel archieven ontzegde. Is dat een bron van frustratie voor u?
'Ja, natuurlijk is het dat. Er zijn een hoop spullen uit de archieven gehaald in de jaren negentig, toen ze even waren opengesteld. Al dit soort archieven zijn zo enorm. Zo zijn er heel veel dingen uit *The British Archive* nog niet gepubliceerd en dat is niet zozeer, omdat mensen zaken verborgen hebben gehouden, maar omdat de archieven zo groot zijn. Er zijn dingen die we niet weten. Zo weten we bijvoorbeeld dat de Russen best wat succes hadden in het ontcijferen van codes voor 1939, maar we weten niet precies hoe succesvol ze daarna waren. Historici zijn het daar niet over eens, maar het is duidelijk dat toegang tot de archieven ons hier antwoord op zou geven. Ik betwijfel of er een Russische leider aan de macht komt gedurende jullie levens die de archieven eens zou openen. Rusland is een heel eigenaardig land.

Ik denk dat een van de interessantste punten over de studie van het verleden is, dat in maar weinig landen de eigen geschiedenis oprecht wordt bestudeerd. Dit is het geval in Engeland, de Verenigde Staten, Nederland en de Scandinavische landen. Maar neem bijvoorbeeld Frankrijk: alle belangrijke werken over Frankrijk in de twintigste eeuw zijn geschreven door Amerikaanse en Engelse geleerden. De Fransen doen dat niet; het is een te oncomfortabel terrein voor hen. Duitsland doet het vrij goed, maar de Duitsers zitten nu vast in het slachtofferverhaal, dus zij gaan nog niet helemaal ontspannen met het verleden om. Een aantal van mijn boeken zijn verboden in Rusland en China. Dat is verbazingwekkend in de eenentwintigste eeuw. Het gaat om gebeurtenissen van heel veel jaar geleden. Het is verwonderlijk en deprimerend om te zien hoe weinig landen in de wereld bezig zijn met een oprechte studie van hun eigen verleden. Het is niet zo dat we allemaal even succesvol zijn in onze pogingen om het verleden oprecht te bestuderen, maar in ieder geval bestrijdt niemand in Amerika, Engeland, Duitsland of een andere dergelijk land het recht om dat te proberen.'

Zijn er favoriete anekdotes die naar voren kwamen in uw onderzoek voor The secret war?

'Dat zijn er erg veel. Maar het verhaal van 'Blunderhead' is een van mijn favorieten. Het gaat over een man, Ronald Seth, die als parachutist is neergelaten in Estland om een verzetsgroep op te richten in 1942. Hij werd daarna in een uniform van de *Luftwaffe* gezien in Parijs, waar hij zich bij de Duitse geheime dienst had aangesloten en waar hij getraind werd om als parachutist weer boven Engeland te worden neergelaten. Er zijn heel veel rapporten, die allemaal gaan over de vraag of Seth wel echt aan de kant van de Britten stond. Zelfs aan het einde van de oorlog was het voor zowel de Duitse als de Engelse geheime dienst nog steeds niet duidelijk aan welke kant hij nou stond. Net als een hoop mensen die bij de geheime dienst werken, was Ronald Seth een fantast. Hij had buitengewone ideeën en hij bracht zijn ondervragers in

de war toen hij terugkwam in Engeland. Zijn ondervragers waren aan het einde emotioneel uitgeput; ze zeiden dat ze maar tien procent van wat hij zei konden geloven. Uiteindelijk werd hij ontslagen, maar niet aangeklaagd voor hoogverraad, omdat hogere instanties dan zouden ontdekken dat deze man ooit als spion was aangenomen, terwijl hij overduidelijk een compleet instabiele persoonlijkheid had. Na de oorlog had hij overigens nog wel wat succes met het schrijven van handboeken over seksualiteit.

Er zijn bij de geheime dienst veel briljante mensen, maar de geheime dienst trekt ook veel gestoorden aan. Een van de mensen waar ik door gefascineerd raakte, is de briljante wiskundige Max Newman van de Universiteit van Cambridge. Max Newman had een Duitse vader en een Engelse moeder en toen hem gevraagd werd naar Bletchley Park te gaan aan het einde van 1942 was hij erg terughoudend. Het werk leek hem niet erg interessant, zei hij. Hij ging uiteindelijk, op voorwaarde dat hij weer mocht vertrekken als het werk hem na een jaar nog steeds niet aanstond. Hij ging naar Bletchley Park en was de stuwende kracht achter de uitvinding van de bijzondere machine Colossus, wat de eerste computer ter wereld werd en deze zorgde ervoor dat men het Duitse berichtenverkeer in de laatste drie jaren van de oorlog kon ontcijferen. De man die eerst niet naar Bletchley Park wilde, zei aan het einde van de oorlog tegen zijn personeel: "Is het niet erg dat we, als prijs voor vrede, nooit meer zoiets interessants zullen doen?" Al dit soort persoonlijkheden zijn buitengewone mensen.'